

Wypowiedzenie w języku polskim

Wszystko, co
chcielibyście wiedzieć
o wypowiedzeniu, ale
wstydziecie się zapytać...

Co to jest wypowiedzenie?

Jest to wyraz lub grupa wyrazów powiązanych ze sobą treściowo i gramatycznie, stanowiąca jednostkę porozumiewania się językiem, np.

Monika jest uczennicą naszej klasy.

Rodzaje wypowiedzeń:

Zdanie – wypowiedzenie, które zawiera osobową formę czasownika, np.

Zaczekajcie na nas!

Równoważnik zdania – wypowiedzenie, które nie zawiera osobowej formy czasownika, ale można ją tam wprowadzić, np.

Nareszcie wakacje!

Zawiadomienie – wypowiedzenie, które nie zawiera osobowej formy czasownika i nie można jej tam wprowadzić, np.

Miasto nad Wartą.

Wykrzyknienie – zdanie zdradzające stan uczuciowy, emocje osoby mówiącej, np.

Ach, jak tu przyjemnie!

A propos równoważnika...

Istnieje taka odmiana równoważnika, którą nazywamy imiesłowowym równoważnikiem zdania, np.

***Wróciwszy z wycieczki**, opowiedziała koleżankom o najciekawszych miejscach.*

Imiesłowowy równoważnik zdania
podrzędnego okolicznikowego czasu

Podział zdań

Ze względu na liczbę orzeczeń:

pojedyncze – zawiera tylko 1. orzeczenie, np.

Za minutę odjeżdża pociąg.

- **rozwinięte** – składa się z podmiotu, orzeczenia i określeń, np.

Moja siostra jedzie nowym samochodem.

- **nierozwinięte** – tylko orzeczenie lub tylko podmiot i orzeczenie, np.

Piszę.

Ona mówi.

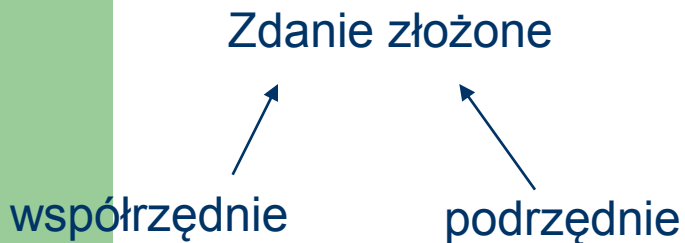
złożone – zawiera więcej niż 1. orzeczenie, np.

Kasia idzie do szkoły i cicho śpiewa.

zdanie wielokrotnie złożone – zawiera co najmniej trzy orzeczenia, np.

*Wojtek **zaspał** do szkoły i **wstał** z wielką niechęcią, ponieważ pani od matematyki **zapowiedziała** sprawdzian.*

Podział zdań

Zdanie złożone współrzędnie –
takie, które składa się ze zdań
równorzędnych wobec siebie i
mogących istnieć niezależnie od siebie.

Można je podzielić na:

- spójnikowe, np. *Pójdę do kina albo odrobię lekcje.*
- bezspójnikowe, np. *Na wczasach chodzimy na spacer, opalamy się.*

Dokładniejszy podział tych zdań:

- **łączne** – wypowiedzenia składowe tych zdań łączą się ze sobą w czasie i przestrzeni; są połączone za pomocą spójników: i, oraz, a; wykres:
1.....2
Słucham wykładu nauczyciela i pilnie notuję.
- **rozłączne** – treść 1. zdania wyklucza równoczesne istnienie treści 2. zdania; połączone...

... za pomocą spójników: lub, albo, czy, bądź; wykres:

1 < ... > 2

Pójdę na spacer albo zostanę w domu.

- **wynikowe** – treść 2. zdania składowego wynika z treści zdania 1.; połączone za pomocą spójników: więc, toteż, zatem, dlatego; wykres:

1 > ... > 2

Wypogodziło się, więc pójdziemy na spacer.

- **przeciwstawne** – treść 2. zdania jest przeciwstawna do treści 1. zdania; są połączone spójnikami: a, ale, lecz, jednak; wykres:

1 > ... < 2

Powiedziałem prawdę, ale mi nie uwierzyła.

Zdanie złożone podrzędnie – to takie, w którym jedno ze zdań składowych określa drugie (dopowiada coś do niego) i jest od niego zależne; składa się ono z dwóch części: zdania nadrzędnego i zdania podrzędnego, np.

Przeczytałem książkę, którą dostałem od ciebie.

Wykres:

<u>1.</u>	zdanie nadrzędne
: <u>2</u>	zdanie podrzędne

Typy zdań złożonych podrzędnie:

- **podmiotowe** – odp. na pyt. kto? co?, np.
Kto dołki kopie, ten sam w nie wpada.
Co się odwlecze, to nie uciecze.
- **orzecznikowe** – zastępuje orzecznik zdania pojedynczego, odp. na pyt. kim jest? czym jest? jaki jest? jaki był?, np.
Kasia jest dla nas tym, czym matka dla dzieci.

- **przydawkowe** – zdanie takie rozwija przydawkę zdania pojedynczego, odp. na pyt. jaki? który? czyj? ile? czego?, np.

Czytałem książkę, która jest interesująca.

- **dopełnieniowe** – odp. na pytania przypadków zależnych, czyli oprócz mianownika i wołacza, np.

Poinformowałem rodziców, że wrócę wieczorem.

- **okolicznikowe** – odp. na te same pyt., co okoliczniki, które zastępują:

* **miejsca** – gdzie? dokąd?

Jadę tam, gdzie mnie nikt nie zna.

* **czasu** – kiedy? jak długo?

Pójdę na spacer, gdy odrobię lekcje.

* **sposobu** – jak? w jaki sposób?

Szedłem tak, jakbym dźwigał cały ciężar świata.

* **celu** – po co? w jakim celu?

Poszedłem do kina, aby obejrzeć film.

* **przyczyny** – dlaczego? z jakiego powodu?

Dostałem uwagę, ponieważ rozmawiałem z kolegą.

* **warunku** – pod jakim warunkiem?

Pójdę z tobą do kina, jeżeli wrócimy przed dwudziestą.

* **przezwoleń** – mimo czego?

Niewiele pamiętam, chociaż przeczytałem lekturę.

Podział zdań ze względu na cel wypowiedzi:

- **oznajmujące (orzekające)** – informuje o czymś, np. *Dzisiaj Magda dostała uwagę.*
- **pytające** – będące pytaniem, np. *Jak długo się uczysz?*
- **rozkazujące** – wyrażające rozkaz, prośbę, życzenie, np. *Podaj mi tę książkę.*

Związki wyrazów w zdaniu

Wyrazy w zdaniu wchodzą między sobą w związki (łączy je forma gramatyczna i znaczenie). Związki dzielimy na

związki współrzędności

(np. historyczne i podróżnicze; wspaniałe, cudowne) i

związki podrzędności

(np. ciekawa książka, biegnie szybko).

Związek podmiotu z orzeczeniem nazywamy **związkiem głównym**. Jest to jednocześnie **związek zgody**.

Związki podmiotu wraz z wyrazami określającymi oraz orzeczenia wraz z wyrazami określającymi to **związki poboczne**.

Co to są zespoły składniowe, związki i szeregi?

- **Związki składniowe** – związki między częściami zdania, w których jedna część zdania określa drugą. Jeden człon takiego związku jest nadrzędny (określany), drugi – podrzędny (określający).
- Zespoły składniowe, w których żaden człon nie jest podrzędny wobec drugiego (nie istnieje zależność między 1. członem a 2.) nazywamy **szeregami**.

Zespoły składniowe

```
graph TD; A[Zespoły składniowe] --> B[związki]; A --> C[szeregi]; B --> D[zgody]; B --> E[rządu]; B --> F[przynależności];
```

związki

szeregi

zgody

rządu

przynależności

Związek zgody, rządu i przynależności

- W **związku zgody** wyraz nadrzędny i

podrzędny zgadzają się ze sobą co do liczby, przypadku i rodzaju, np. mała dziewczynka (oba wyrazy: M., lp., r. ż.), szerokiej drogi (oba wyrazy: D., lp., r. ż.)

- Najczęściej związek ten tworzą: rzeczownik z przymiotnikiem, rzeczownik z zaimkiem oraz podmiot z orzeczeniem.

Związek rządu tworzą takie dwa wyrazy, w których wyraz nadrzędny narzuca formę wyrazowi podrzédnemu, np.. Zamek (kogo? Czego?) księżniczki; książka (kogo? Czego?) brata Związek ten to najczęściej połączenie dwóch rzeczowników.

Związek przynależności charakteryzuje się całkowitą niezależnością od siebie wyrazów tworzących go, np. idzie szybko, stoję tam. Jest to z reguły połączenie czasownika z przysłówkiem lub zaimkiem nieodmiennym.

Jak odróżnić od siebie te trzy typy związków? 😊

Jest jedna, niezawodna metoda – musisz odmienić oba wyrazy wchodzące w skład związku.

- Jeżeli możesz odmienić oba człony, wtedy masz do czynienia ze związkiem zgody (np. ładna książka, ładnej książki, ładnej książce...)
- Jeżeli przy odmianie jeden z członów pozostaje bez zmian, mimo że poza związkiem się odmienia, wtedy mówimy o związku rządu (np. dom ojca, domu ojca, domowi ojca...)
- Jeżeli w związku jeden wyraz jest ze swej natury nieodmienny, wtedy tworzy on związek przynależności (np. śpiewam pięknie, szliśmy śpiewając)

Główne części zdania

podmiot

- nazywa osobę, cechę, czynność, stan lub przedmiot, ok. którym mówimy w orzeczeniu. Odpowiada

na pytanie: kto? co?

- może być wyrażony: rzeczownikiem, zaimkiem rzeczownym, przysłówkiem, liczebnikiem, bezokolicznikiem (!), przymiotnikiem.

Rodzaje podmiotów:

- **gramatyczny (w mianowniku)** – występuje zawsze w M. (kto? co?), np. Marek poszedł do kina.
- **domyślny** – domyślamy się go na podstawie formy osobowej orzeczenia, np. Lubię słodyczne. (ja)
- **logiczny (w dopełniaczu)** – odpowiada na pytanie kogo? czego?, gdy orzeczenie sygnalizuje brak lub nadmiar czegoś, przybywanie, ubywanie, np. Janka nie było w szkole.

orzeczenie

Orzeczenie tworzy zdanie!

BEZ ORZECZENIA NIE MA ZDANIA!!!

Określa czynność lub stan przedmiotu, odpowiada na pyt. co robi? co się z nim dzieje? w jakim jest stanie?

Rodzaje: **proste (czasownikowe)** i **złożone**: imienne lub inne niż imienne

- **szeregowy** – jest wyrażony kilkoma równorzędnymi wyrazami, np. Marek, Kasia i Kuba wrócili do domu.
- **towarzyszący** – jest wyrażony w M. i N., np. Płyta z dedykacją leżała na stole.

Orzeczenie proste i złożone imienne

- **Orzeczenie proste** - wyrażone jest osobową formą czasownika, występującego w trybie oznajmującym, rozkazującym lub przypuszczającym; do tego typu orzeczeń zaliczamy też formy zakończone na –no, -to.

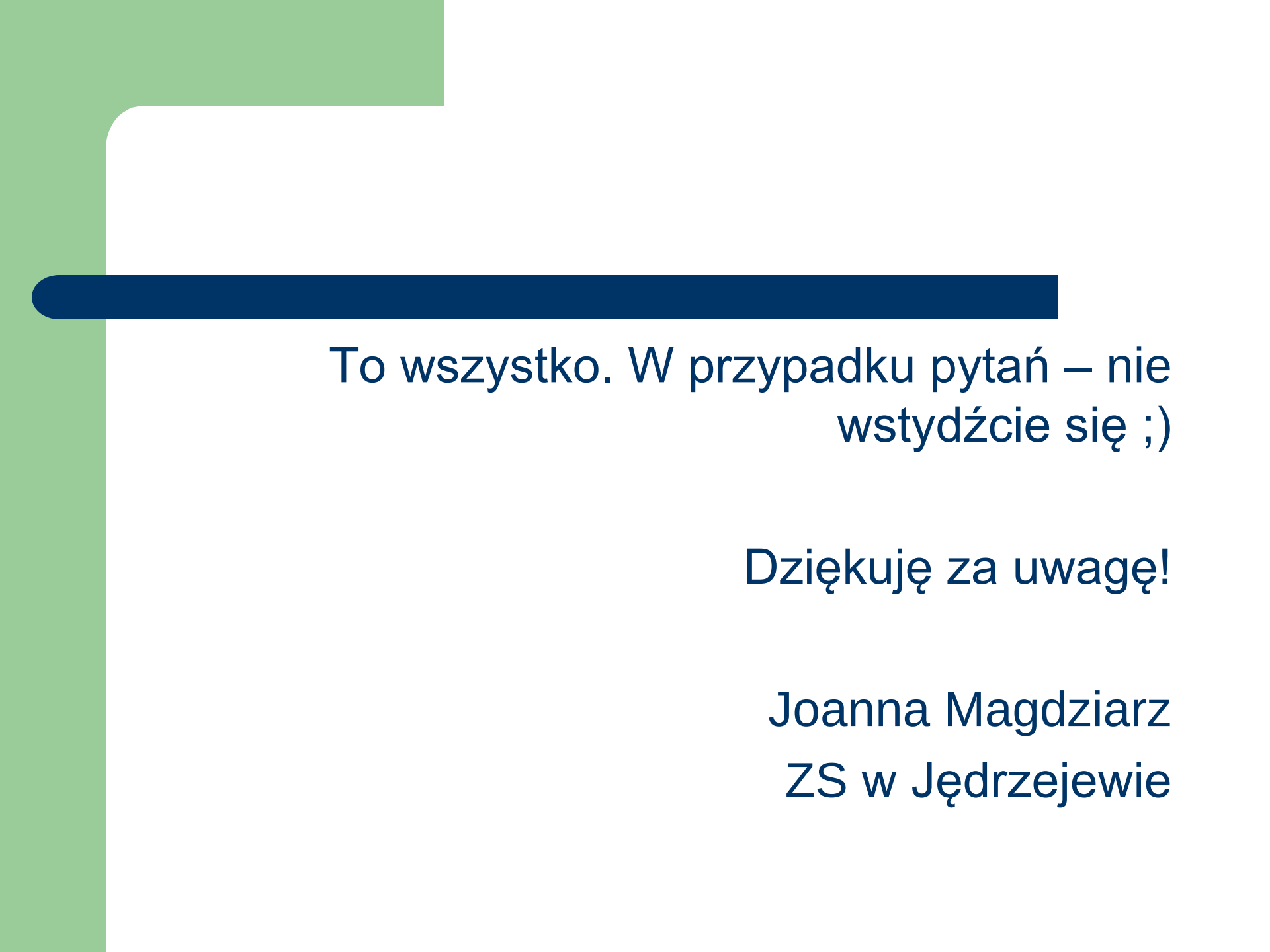
- Przykłady:

Adam maluje płot.

Od dawna mówi się o potrzebie walki z narkomanią.

Kiedyś przygotowywano wszystkie potrawy staranniej.

Orzeczenie imienne składa się z łącznika i orzecznika. **Łącznikiem** jest (czasownik być, zostać, stać się, zrobić się, wydawać się, okazać się w formach osobowych), natomiast **orzecznikiem** są różne części mowy, np. rzeczownik, przymiotnik, przysłówki

To wszystko. W przypadku pytań – nie
wstydzicie się ;)

Dziękuję za uwagę!

Joanna Magdziarz
ZS w Jędrzejewie